

Lev lycklig, glöm ej mig!

I flera århundraden har det förekommit att unga män, kvinnor och slutligen småflickor haft böcker där de samlat inskrifter från vänner, släktingar och bekanta. Under 1800- och 1900-talet har dessa böcker kallats för minnesböcker i Finland och främst varit något

som kvinnor och flickor befattat sig med. Liknande traditioner finns i övriga Norden och Europa, även om benämningen på böckerna varierar något, där bland annat poesialbum eller poesibok är vanliga benämningar i Sverige, Danmark och tyskspråkiga regioner.

¹ Ekrem, Carola. *Lev lycklig, glöm ej mig! Minnesböckernas historia*. Helsingfors 2002. 177 s. Ill. (Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland, nr. 644.)

Carola Ekrem, arkivarie vid Folkkultursarkivet vid Svenska Litteratursällskapet i Finland, har tagit sig an att skriva dessa minnesböckers historia¹ genom att undersöka det stora material som finns i

Litteratursällskapets olika arkiv. I olika omgångar har Folkkultursarkivet aktivt samlat in material i form av minnesböcker och frågebrevsvar om traditionen som sådan och däremellan har enstaka exemplar lämnats in, till exempel i släktarkiv som donerats till Litteratursällskapets historiska och litteraturhistoriska arkiv. Den äldsta bok som Ekrem presenterar är från 1816 och de yngsta har använts på 1980-talet.

Carola Ekrem ger oss till att börja med en kronologisk översikt, genom att presentera minnesböckernas föregångare från 1500-talet och framåt, så som de beskrivits av andra forskare, i form av de stamböcker som främst adelsmän, borgerskap och studenter använde, ibland som ett slags rekommendationer där professorer och andra framstående personer fick skriva längst fram i boken, medan vännerna fick sin plats längre bak. Därefter får vi möta de äldsta albumen i Litteratursällskapets olika arkiv, framförallt genom en kort presentation av dem som ägt albumen och dem som skrivit, i den mån dessa är möjliga att spåra. Alla dessa album är använda under 1800-talet och tre av dem har direkt anknytning till Zacharias Topelius, som kom att sätta djupa spår i minnesboksdiktningen. Vi möter Topelius som skribent i sin kusins, sin tillkommandes och sin dotterdotters album.

Efter denna presentation av den tidiga minnesbokstraditionen får vi veta mer om innehållet i verserna. Ekrem sammanfattar det redan genom sin kapitelrubrik "Vänskap, kärlek, änglar och blommor" ty det är detta vi framförallt möter i minnesverserna. Minnesversens uppgift har enligt Carola Ekrem alltid varit att ge goda råd, önska lycka och göra vänskapsbanden starkare. De kan ses som en del av vår lyckönskingsfraseologi dit också lyckönskningar vid bemarkelsedagar och kalendariska fester hör.

Vänskap är det mest centrala temat i minnesverserna och Ekrem ser det som en förutsättning för hela skrivandet. I minnesverserna presenteras den ideala formen av vänskap, den som enligt etnologen Britta Lundgren, här presenterad av Ekrem, bygger på varaktigt trofasthet och tillit och förväntas fortleva genom livets alla skiften. Men det är också en vänskap som kräver bekräftelse och besvarande för att överleva, och detta sker i minnesverserna.

Blomstersymboliken är central i verserna och återfinns även i illustrerande glansbilder². Förgätmigejens lämpliga namn har gjort den till ett vanligt inslag och rosens fagerhet och stickande törnen kontrasteras mot varandra i verserna. Carola Ekrem presenterar, ofta ganska kortfattat, men därigenom får vi en bred bild, de olika teman man finner i minnesverspoesin genom exempelverser. Dessa exempelverser är daterade så att man får veta mellan vilka årtionden de har förekommit i böckerna och det är fascinerande att se att vissa verser finns levande i traditionen från 1880-talet ända in på åtminstone 1960-talet, om inte längre.

Vi får även, genom exempel ur frågebrev till Helsingforsläroverken år 1970, veta vad en minnesvers absolut inte får innehålla, t.ex. svordomar och sorgligheter, och att även eleverna i pojkläroverken var bekanta med traditionen, även om de själva sällan hade haft ett album.

Ett kapitel ägnas åt de författare som har satt spår i minnesverslyriken. Utöver den tidigare nämnda Topelius, som har gett stoff till närmare fyrtio verser i Ekrems material, finns dikter av skaldet Runeberg, Franzén, Lenngren och J.O. Wallin representerade i minnesalbumen. Men även lyriker som idag har en mer undanskymd roll har lyckats skriva dikter som tilltalat en minnesboksskribent. Hit hör Carl Wilhelm von Böttiger och Karl August Nicander. Bibelorden ges i Ekrems bok däremot en undanskymd roll och avhandlas på två sidor tillsammans med ordspråk, förmodligen på grund av platsbrist. Det hade dock varit intressant att veta lite mer om dem, eller så borde de inte ha fått ett eget kapitel.

Säkert till glädje för många minnesboksägare presenterar Ekrem en versernas egen "trettio i topp" där framförallt 1900-talets verser dominerar. Materialet som författaren använt sig av är digert, 3900 verser i 9000 varianter varav 80 procent finns i endast en upptecknad variant. Ur detta har hon plockat de trettio populäraste verserna och presenterar dem i fallande ordning, ofta med exempel i form av olika varianter från olika tider och platser. Här kan nog de flesta läsare återfinna åtminstone ett par verser som känns igen, även om man inte själv har haft ett album.

Minnesverser finns i annat än minnesböcker visar Ekrem och ger exempel från bland annat gästböcker och vishäften. När minnesböckerna slog igenom i skolvärlden blev lärarnas inskrifter eftertraktade och många av dem anknöt gärna till sitt eget läroämne. Även under tiden i folkhögskola eller seminarium kunde det vara sed att samla inskrifter i ett album, då

² I Sverige vanligen kallade bokmärken, eller stycken.

ofta med mera "vuxen" lyrik. Men utformandet av en inskrift och valet av illustration var viktigt såväl för barnskribenten som för den något äldre.

Ekrem låter också användarna själva få sin röst hörd genom talrika citat ur frågebrevssvar. Ett kapitel består av fem olika minnesboksanvändare som berättar om sina minnen och erfarenheter av att ha minnesbok. Den äldsta är född 1923 och den yngsta 1972. Här möter vi personliga minnen av enskilda inskrifter, illustrationer och skribenter.

Slutligen redogör författaren för vad som har tagit över efter minnesböckerna, som tydligen lever en tynande tillvaro idag. Dels finns "Mina vänner"-böckerna med förtryckta frågor, som är av ett äldre datum än man först kan tro visar Ekrem med ett exempel från 1880-talet. Dels finns de personliga dikthäftena som under 1900-talets slut i Finland fått en ny prägel och där flickorna blandar egna diktalster med andras.

Om man skall framföra någonting negativt med Ekrems bok är det de ibland något diffusa hänvisningarna till annan forskning och litteraturförteckningens uppställning som blir svåränvänd om man vill gå vidare, eftersom den är uppsatt efter kapitel och samma bok kan förekomma på flera ställen, medan andra i sin tur är svåra att hitta. Dessutom undrar jag varför "tidigare forskning" har placerats allra sist, till och med efter sammanfattningen, även om en hel del tidigare forskning nog också återfinns

i kapitlet om stamböcker och tidiga minnesböcker. Här saknas kanske också en del av den forskning som har gjorts på det tyskspråkiga området, i och med att en del tagits med och även kortare artiklar från andra språkområden, medan monografierna av Anne-Liese Bodensohn (1968), Günther Böhmer (1973), Alfred Fiedler (1970) och Karl Graak (1979) saknas.

Sammanfattningsvis vill jag framhålla att det är en mycket vacker och välgjord bok som Carola Ekrem har åstadkommit, även om den skulle ha vunnit på en något luftigare layout, men det är knappast författarens val. Den passar bra som presentbok med alla dessa glansbilder och vackert präntade inskrifter. Namnregistret som finns sist i boken är säkert till stor glädje för de informanter som lämnat uppgifter, samt även för dem med intresse för speciella släkter eller personer. Det är också en viktig gärning som Carola Ekrem har gjort genom att dokumentera och presentera denna tradition som inte tidigare behandlats i större utsträckning. Denna materialpresentation visar att det fortfarande finns utforskad folklore som väntar på att närmare analyseras. I minnesverserna och albumen speglas människor och samhälle och traditionen har fortlevt under tvåhundra år, vilket visar att den måste ha haft betydelse för dem som varit involverade.

Blanka Henriksson